

Säämi parlamentaarlii räädi nuorâikonferens ”Dälle • Dolla • Dállå • Dålla • Toll • Tullâ”

Julgáštås

Nuorâikonferens Ruándimist kuovamáánu 8. peeivi 2017

Julgáštås oovdânpuohtii säämi parlamentaarlii räädi nuorâikonferensist ”Dälle • Dolla • Dállå • Dålla • Toll • Tullâ” 8. kuovamáánu 2017. Sämitiigij nuorâiräädih Ruotâst, Taažâst já Suomâst láá porgâm ovdâpargo julgáštåsân. Ovdil konferens já konferenspeeivi láá konferens uásálisteeh peessâm oovdânpyehtid uđđâ iävtuttâsâid já tärhistmijd julgáštåsân.

Julgáštås lii säminuorâi pargo puáđus já lii uáivildum säminuorâi pyerrin.

Anarâškielân:

1. Mij tiäduštet, ete mist sämmilijn algâalmugin, sehe aalmuglii ete raajijd rastaldittee uáinust, lii vuoigâdvuotâ tubdâđ jieččân historjá, eelliđ sâmiaalmugin já meridiđ jieš jieččân ovdánmist. Mist lii vuoigâdvuotâ ekonomâlii, sosiaallii já kulttuurlii ovdánmân.
2. Mij muštottep, ete sämmiliih láá ohtâ aalmug neelji staatâ siste iäge väldikode rääjih uážu rikkođ mii aalmugin. Säminuorâi koskâsii oovtâstpargo kalga turvâstid já mij tarbâšep ohtsijd tábâhtusâid já teivâdemsoojijd nuorâid. Mij tiäduštet, ete lii tehâlâš prioristid sämmilij já eres algâalmugij koskâsii oovtâstpargo staatâi raajijn peerusthánnáá.
3. Mij tiäduštet, ete mist sämmilijn lii vuoigâdvuotâ jiešidentifisistmân. Mist kalga leđe vuoigâdvuotâ šoddâđ tuhhiittuđ, tagarin ko mij lep tääl já puátteevuodâst.
4. Mij lep ton mielâ, ete sämmilijn, kiäh ärbivuávlávt kevttih enâmiđ já čaasijd, lii vuoigâdvuotâ tooid. Mij tiäduštet, ete sämi-iäláttâsah láá koskâsâš uási kulttuurist. Sämmiláid lii eromâš tergâd peessâđ kevttid enâmiđ já čaasijd. Ovdâmerkkân sijnân, kiäh tuáijojuh, miäcâsteh, kuálâsteh teikâ pargeh puásuituálust, maadhâšmist, säämi purrámušâiguin, säämi hammiimist, mediasyergist, eennâmtuálust já eres luánduiäláttâsâin. Stuurâ uási sämmilij kulttuurist já identiteetist lii čonnum enâmáid já čassijd já sämmilij omâstemvuoigâdvuodâ tooid kalga visásmittid. Mij halijdep suojâliđ enâmiđ já čaasijd kištottellee luándukevttimhaamijn, tego kuáivuttuvâin já pieggâmiloin, moh vahâgiteh sehe kyeličassijd ete kuáttumenâmiđ. Virgeomâhááh já vuáhâduvah kalgeh uuccâđ tiäđu já tááidu sist, kiäh eellih sâmikuávlust já kevttih taid. Ko iärrâseh ávhástâleh sâmikulttuuráin, te sij kalgeh pyehtid oovdân olmâ tiäđuđ ovdâmerkkân koodijn, pálgáin já jotteemkiäinuin.
5. Puásui ij lah tuše iäláttâs sâmikulttuurist, tast lii meid noonâ symbolláš árvu sämmilii identiteetân. Ko sämmiliih vajeduvvojeh já poccuuh pijneduvvojeh, te tot vaaikut ennuv sehe puásuialmai já ubâ aalmugân. Mij vaattâp ete poccui pijnedem kalga tutkáđ siämmáánáál ko vajesaavâid sämmilij vuástá, já kalgeh kavnuđ eenâb resurseh tutkáđ poccui pijnedem já suáládem.

6. Mij lep ton mielâ, ete virgeomâhááh kalgeh movtjidditid já nanodid máhđulâšvuodâid porgâđ puásuituálust, já eromâšávt nuorâ puásuituáallei tile kalga váldid vuotân. Pággunjuovâmeh iä koolgâ hettid nuorâ puásuituáallei máhđulâšvuodâid piergid puásuituáluin.

7. Mij muštottep, ete jyehi säminuorâst lii vuoigâdvuotâ sárnuđ sämikielâ. Sämikielâ kalga pyehtid kevttid sehe virgálijn já epivirgálijn ohtâvuodâin. Mij avžuuttep kevttid sämikielâ ain ko tot lii máhđulâš já mij muštottep, ete kesten ij lah vuoigâdvuotâ árvuštállâđ nuubij sämikielâ. Mij lep ton mielâ, ete juáhháást lii vuoigâdvuotâ sárnuđ jieijâs náál já kuávlukielân. Juáhháást lii meid vuoigâdvuotâ šoddâđ kunnijâttuđ já finnid táárbu mielđ iše. Párnáid já nuoráid kalga adelid máhđulâšvuotâ kevttid kielâ estuittáá. Sämikielâ kalga pieijâđ ovdâsajan jyehi taarbâšlii ohtâvuodâst.

8. Mij muštottep, ete säminuorâin lii vuoigâdvuotâ pyehtid oovdân sämmilâšvuotâ já sämikielâ meid internetist palottáá. Mij ruokâsmittep nuoráid kevttid sämikielâ sosiaallijn mediain já vaattâđ sämikielâlijd virtuaalpirrâsijd. Sämikielâliih virtuaalliih viestâdempirrâseh váiluh já kolgâččij vuáđuidid sämikielâlijd nuorâi savâstállâmfoorumijd. Mij avžuuttep nuoráid pyehtid ruokkâdávtt oovdân sii sämmilâšvuotâ já kevttid sämikielâ meid sosiaallijn mediain. Jo orroo sosiaallijd mediaid kalga heiviittid sämikielâlijd nuoráid. Mij avžuuttep, ete sämmilâš media kuáđá kolonialistsii jurdâččem, ovdâmerkkân ij lah tárbu mainâšid enâmij raajijd ko muštâleh šonjâtiäđättâs. Mii aalmugist iä lah staatârääjih, mij eellip já aassâp Sämienuorâin

9. Mij vaattâp, ete säminuorâin kalga leđe vuoigâdvuotâ škovliimân, mii vuáđuduvâ sämiárvuid já tárbuid. Mij tiäduuttep, ete lii tehálâš finnid lase šiev oppâmateriaalijd já sämikielâlii kirjálâšvuotâ. Mij vaattâp, ete vâldiaalmug škoovlâin máttáátteh ain eenâb äigikyevdilis já tuodâlii tiäđu sämmilijn.

10. Säminuorâin lii vuoigâdvuotâ oppâđ ärbitiäđu, ovdâmerkkân kietâtyeje, kulttuur já mytologia. Sämiárnáin já -nuorâin kalga leđe lavâlâš vuoigâdvuotâ máttáättâsân esteelijn já keevâtlijn amnâsijn, moh kyeskih ärbivuáválii säämi tuáján, muusikân já kulttuurân. Laahâ kalga tuárjuđ vuoigâdvuotâ sämikielâ máttáättâs lasseen meid kulttuurärbivuáhán.

11. Mij vaattâp, ete säminuorâin tahhoo máhđulâžžân oppâđ ärbivuáváliid tááiđuid. Ärbivuáváliih tááiđuh pargopiergâsijn, luándust já pargovuovijn láá tááiđuh, maid mij lep peerrâm oovdeb suhâpuolvâin já toh láá sämikulttuur vuáđu. Sämmilijn kalga leđe vuoigâdvuotâ porgâđ ärbivuáváliijn iäláttâsân kulttuurlij taavij já vuoigâdvuotâi mielđ.

12. Mij vaattâp, ete säminuorâin kalga leđe vuoigâdvuotâ oppâđ ärbivuáváliid pivdovuovijd, ovdâmerkkân Tiänust (kulgâdem, syeppejum viermi, puáđđum). Kulttuurilávt tehálij tááiđu siäilum kalga turvâstid puáttevuotâ várás. Mij muštottep, ete sämmilijn lii vuoigâdvuotâ oppâđ ärbivuáváliid pivdovuovijd, já taah teháliih pivdovyevih iä uážu vâjaldud staatâi tooimâi tiet.

13. Mij lep ton mielâ, ete kalga pieijâđ riävtálii syeje kopijistem vuástá mii kuáská tuáján já ärbivuáválii hammiimân já myensteráid/mallijd. Tyejeest lii noonâ symbollâš árvu sämmilii identiteetân já kulttuurân. Tot lii meid tobdomerkkân.

14. Mij vaattâp fastâ ruttâdem säämi kielâpierváláid já kielâlávgoiid. Mij tiäduuttep, ete jyehi sämmilii lii vuoigâdvuotâ kevttid sämikielâ eenikiellân. Sämikielâ kalga pyehtid oppâđ

škoovlâst jo-uv eenikiellân teikâ nubben kiellân. Mij lep huolâstum tast, ete sâmi-kielâ viereskielâ oppâmeeri ij lah tuârvi sâminuorâi kielâ já identiteet ovdedem tááhust. Mij tiäduštet, ete sâmi-kielâ ij lah viereskielâ oovtâgin sâminuorân.

15. Mij vaattâp, ete sâminuorâid tähiduvvoo máhđulâšvuotâ maccâđ uápui maŋa maasâđ Sâmienâmân. Pargosoojij tárbu lii styeres, já nube tááhust pargosoojijn kalga tiedettiđ nuorâid.

16. Mij tiäduštet, ete sâmmilijn lii vuoigâdvuotâ eelliđ sâmmilâžžân sâmikulttuurist nuuvt, ete virgeomâhááh teikâ ovtâskâs ulmuuh iä háárjut maggaargin raasiism teikâ olgoštem. Staatâ virgeomâhááh olgošteh, jis iä huolât sâmmilij máhđulâšvuodâst kevttiđ kielâ já hárjuttiiđ kulttuur já iäláttâsâid.

17. Mij pivdep, ete staatah nuuvt jotelávt ko máhđulâš olâšuteh ucemustáá vyelemuid vátámâšâid, moh láá OA algâaalmugjulgâštâsâst, OA párnâisopâmušâst, OA kulttuurlij já poolitlij vuoigâdvuodâi sopâmušâst já ILO 169 algâaalmug-, nääli- já jiešmerideijee staatâi sopâmušâst. Mij vyerdip, ete kunnijâteh taid sopâmušâin já julgâštâsâin nanodum vuoigâdvuodâid. Mij čujottep OA párnâisopâmuš 2 artikálân ko tiäduštet, ete oovtâgin pääрни teikâ nuorâ ij uážu olgoštiđ olgohäämi, nääli, uáivil teikâ eres jiešvuodâi vuáđuld. Tave-eennâmlii sâmisopâmuš vuoigâdvuotâtääsi ij uážu leđe vyeleeb ko aalmugijkoskâsii algâaalmugtääsist.

18. Mij vaattâp, ete Ruotâ, Taažâ, Suomâ já Ruošâ staatah vuáđudeh sâmmilijđ tipšo- já tiervâsvuodâkuávdáid, moh huolâtteh meid tutkâmušâin. Pyereeb sâmi-kielâlii tiervâsvuodâ- já pyecceetiipšon já tiedeetmân tarbâšuvvoo aalmuglâš toimâvuávám. Tipšooh kalgeh finniđ škovlim sâmikulttuurist, vâi sij pasteh adelid sâmmilâid nuuvt pyeri tipšo ko máhđulâš. Lii tárbu adelid máhđulâšvuodâ priivaat tiervâsvuodâhuolâttâsân puásituálleid, áámmátkuálásteijeid, tuáijaráid já eres kulttuur hárjutteijeid. Mij vaattâp ovtviárdâsii tipšo sâmmilâid – šiev tiervâsvuodâhuolâttâs, kulttuurmáátu já kielâtááđu.

19. Mij tiäduštet, ete párnâi já nuorâi fyysilii já psykkisii tiervâsvuodâhuolâttâs kalga ovdediđ projektij peht.

20. Mij avžuuttep staatâid ovdediđ sâmmilii valastâllâm. Valastâllâm lii tiervâsvuotân velttidmettum já addel sâminuorâid máhđulâšvuodâ pyehtiđ oovdân jieijâs sâmi-identiteet. Valastâlmist lii ain lamaš stuorrâ sosiaallâš merhâšume sâmisiärváduvvâst já sâmmiliih valastâllâm tábáhtusah láá teháliih teivâdemsajeh Sâmienâmist.

21. Mij lep ton mielâ, ete sâmmilijn lii vuoigâdvuotâ tiäđu maacâtmân tain tutkâmušâin, moh kyeskih sâmmilâid já sii elimân. Sâmmiliih láá kuhháá tutkum, mutâ mangii sâmmiliih iä lah lamaš mielâ tutkâmušjuávhust. Taat kalga muttuđ. Algâaalmugtutkâmušâst láá almostittum eettisiih njuolgâdusah, maid totkeeh kalgeh tubdâđ.

22. Mij vaattâp, ete Ruošâ nuorâ sâmmilij tile pyereduvvoo já ete sâmikulttuur piäsá toimâđ já ovdâniđ.

23. Mij avžuuttep staatâid ovdediđ máhđulâšvuodâid jođettiđ já vyebdiđ tävirijđ raajij rasta pirrá Sâmieennâm. Mist sâmmilijn lii raajijđ rastaldittee uáinu já mij kolgâp pasted toimâđ veikâ staatâi riehtiopâliih vuáhâduvah láá ereslágáneh.

24. Juáigus lii tehálâš sámi kulttuur uási já tondiet nuorâin kalga leđe máhđulâšvuotâ oppâđ juoigâđ, já sij kalgeh peessâđ oovdânpyehtid̄ sii tááiđuid uccâ já stuorrâ areenain.

25. Mij tiäduštet, ete lii tergâd estid̄ já hiđásmittid̄ ulmuu tovâtem šonjâdâhnuvástus. Sáminuorah paleh tain šonjâdâhnuvástusâin, moh láá tábáhtum já moh hettejeh ennuv puátteevuođâ. Sámmilii ärbivuáhán kulá suojâliđ luándu. Sámmiliih láá iällám luándust, já mist lii noonâ vyehi tast, ete mij ep ávhástâl luánduin eenâb ko maid mij tarbâšep. Mij tiäduštet, ete lii tehálâš ovdediđ killeel ohtsâškode já mij vaattâp, ete sámmilij iäláttâsah finnejeh resursijd vâi iäláttâsah piergejeh já ovdáneh nuuvt, ete estih šonjâdâhnuvástus hyeni vaikuttâsâid.